

*DRAGOLJUB ŽIVOJINOVIĆ, Vatikan, Srbija i stvaranje
jugoslovenske države 1914—1920, Beograd 1980, str. 419*

Problematika jugoslavensko-vatikanskih odnosa iz prve polovice dvadesetog stoljeća predstavlja jedno od relativno slabo istraženih područja povijesti jugoslavenskih naroda i narodnosti. Dragoljub Živojinović jedan je od malobrojnih jugoslavenskih historičara koji se posvetio istraživanju te povijesne problematike. Ova nova, upravo iz tiska izašla knjiga nastavlja seriju Živojinovićevih radova o katoličkoj crkvi i njezinoj političkoj ulozi u povijesti jugoslavenskih naroda. O pitanju stvaranja prve zajedničke države jugoslavenskih naroda objavljen je do danas velik broj radova, no vrlo je malo onih autora koji su taj problem pokušali proučiti s aspekta političkog djelovanja katoličke crkve, odnosno njezinog centra Vatikana.

U ovoj knjizi Živojinović se prvenstveno orijentirao prema istraživanju vatikanske komponente u sklopu međunarodnih zbivanja oko rješavanja jugoslavenskog pitanja. Istražujući period od 1914. do 1920. god., autor je obradio nekoliko ključnih problema iz odnosa Vatikana, Srbije, Jugoslavenskog odbora, Austro-Ugarske Monarhije i Italije prema stvaranju prve jugoslavenske države — Kraljevine SHS.

Prvenstveno je riječ o ovim povijesnim problemima: pitanje zaključenja konkordata između Sv. stolice i Kraljevine Srbije 1914. god.; stav Vatikana prema Srbiji u tijeku svjetskog rata; odnos Kurije prema jugoslavenskoj ideji i njezinim nositeljima Kraljevini Srbiji i Jugoslavenskom odboru; sukob između jugoslavenskog katoličkog klera i Vatikana.

Uočavajući značenje sklapanja srpsko-vatikanskog konkordata u sklopu daljnjeg razvoja političkih i vjerskih odnosa na Balkanu, Živojinović započinje knjigu upravo tom problematikom. Sklapanje konkordata, prema autoru, nije imalo samo svoju vjersku nego i političku stranu. Naime, Kraljevina Srbija, kako se ističe u knjizi, bila je zainteresirana za konkordat iz dva osnovna razloga: prvo, da se tako oslobodi austrougarske nazočnosti u Srbiji, i drugo, da s pomoću liberalnog konkordata postane centripetalna snaga za jugoslavenske katolike u Monarhiji. Protivljenje Austro-Ugarske sklapanju toga konkordata nije moglo spriječiti Kuriju da provede tu zamisao do kraja. Razlog tome bio je, prema Živojinoviću, stav Vatikana da je položaj katoličke crkve na Balkanu, konkretno u pravoslavnoj Srbiji, važniji od političkog utjecaja Monarhije na istom prostoru.

Prema Živojinovićevom mišljenju, sarajevski atentat i izbijanje prvoga svjetskog rata učinili su vidljivim vatikanske planove prema Srbiji. Od početka rata Kurija je odlučno stala na stranu Monarhije — a protiv Srbije. Pripisavši odgovornost za atentat Srbiji, katolička se hijerarhija otvoreno zauzimala za ograničeni rat i kažnjavanje Srbije. U tijeku cijelog rata, naglašava autor, vrhovi katoličke crkvene hijerarhije očekivali su totalni poraz Srbije i njezin nestanak s političke karte Evrope. Kako su se takva očekivanja izjalovila, nastavlja Živojinović, u Kuriji su se s vremenom pomirili i s obnavljanjem Srbije, ali u granicama prije balkanskih ratova. Za takvo rješenje, koje je išlo nauštrb Srbije, Vatikan se zalagao za cijelog rata.

Za vatikanski stav prema jugoslavenskom ujedinjenju i njegovim nositeljima u knjizi se kaže da je bio potpuno jasan i nedvosmislen. Prema autorovom mišlje-

nju, Kurija je prema tom pitanju bila trostruko određena. S jedne strane bila je nazočna mržnja Vatikana prema Srbiji, s druge strah od mogućeg raspada Austro-Ugarske Monarhije, i s treće nastojanje da se Italiji omogući teritorijalno širenje na jugoslavenski etnički teritorij.

Problem rješenja jugoslavenskog pitanja nametnuo se Vatikanu u svoj svojoj težini, kako se ističe u knjizi, tek kad su SAD i saveznici odbacili svoju politiku očuvanja Austro-Ugarske. Saveznici su, kao izgovor za napuštanje svoje dotadašnje politike prema Habsburgovcima, istakli načelo narodnosti. Vatikan se oštro suprotstavio načelu narodnosti, vidjevši u njemu, sasvim opravdano, propast Monarhije. Odbacivanje principa samoodređenja po načelu narodnosti i tvrdoglavo zalaganje za očuvanje Monarhije, makar i preuređene, dovelo je Vatikan, kako naglašava D. Živojinović, u otvoreni sukob s nacionalnim snagama na Balkanu.

Prelazeći na sukob Vatikana i nacionalnih snaga, autor uočava značajan rascjep između Kurije i jugoslavenske katoličke hijerarhije. Naime, napustivši svaku nadu u pogledu očuvanja Austro-Ugarske Monarhije, Vatikan je dosljedno nastavljajući svoju neprijateljsku politiku spram jugoslavenskih naroda, stao na stranu talijanskih teritorijalnih pretenzija na istočnojadranskoj obali. Upravo je taj savez Vatikana i talijanskog imperijalizma, kako pokazuje Živojinovićeva analiza, doveo do otpora i višeg i nižeg katoličkog svećenstva talijanskoj okupaciji jugoslavenskoga etničkog teritorija.

Za takvo radikalno držanje jugoslavenskog katoličkog klera autor navodi ove razloge: prvo, iako je jugoslavensko katoličko svećenstvo bezrezervno podržavalo Monarhiju, ono je ipak bilo protiv talijanskih teritorijalnih pretenzija, i drugo, osim nacionalnog osjećaja, koji je ovdje bio nesumnjivo nazočan, postojao je još jedan važan element — sukob između Vatikana i liberalne talijanske države koji datira iz druge polovice XIX st. Taj je sukob ostavio dubok trag na držanju katoličke crkve u cjelini, čak i onda kad je sam sukob već izgubio na svom značenju. Kao značajnu posljedicu sukoba između jugoslavenskog katoličkog klera i Vatikana Živojinović ističe privremeno slabljenje autoriteta Vatikana u očima katoličke hijerarhije i vjernika.

Pri pisanju knjige autor se obilno služio do sada nepoznatom građom, i stranom i domaćom, pa su se mnoga do danas nejasna pitanja pojavila u novom svjetlu. Iako je Živojinović bacio novo svjetlo na mnoge probleme jugoslavensko-vatikanskih odnosa u prvom svjetskom ratu i neposredno nakon njega, njegov se rad ne smije uzeti kao definitivni odgovor na pitanja vezana uz tu povijesnu problematiku. Naprotiv, Živojinovićeva knjiga treba predstavljati daljnji podsticaj za nova znanstvena istraživanja vatikansko-jugoslavenskih odnosa u prvoj polovici XX st.

Zlatko Matijević